

WaterPeilingen

Nummer 28

VWG Nieuwsbrief 19 oktober 2023

De Nieuwsbrief van de Vereniging voor Waterstaatsgeschiedenis verschijnt 1 x per maand rond de 15^e van de maand.

Bestuursvergadering: 27 november.

Excursie 2024:

Voorjaar donderdag 6 juni: Maastricht. (in WP van december staat meer informatie en start de inschrijving voor de 55 beschikbare plaatsen).

Najaar: Vrijdag 4 oktober: moet nog worden ingevuld.

2025 zal in het teken staan van de watersnood op 3, 4 en 5 februari 1825 waarbij delen van Nederland rond de Zuiderzee zwaar werden getroffen maar ook in Denemarken en Duitsland schade heeft aangericht. De bedoeling is om naar Friesland (Voorjaar) te gaan en in het najaar naar de Veluwe (Elburg).

Nb: 2025 is ook het lustrumjaar van SSF/ VWG.

Vincent Erdin en Pieter Jan Hofman; Excursiecommissie.

Algemeen:

Achter de schermen wordt door Milja van Tilehof en anderen gewerkt aan een themanummer over de watersnood van 1825 die veel plaatsen rond de Zuiderzee trof en schade veroorzaakte. Een overstroming die veel problemen langs de grote rivieren veroorzaakte was die van 5 maart 1855.

Of de VWG dan nog bestaat en er opnieuw een themanummer zal verschijnen rond die gebeurtenis ligt in de schoot van de toekomst besloten. Meer waarschijnlijk en ook te overzien is uitbrengen van een themanummer in 2030 175 jaar na deze overstroming.

Wat gebeurde er in maart 1855. Het moet een strenge winter zijn geweest met lang aanhoudende vorst. Rivieren waren grotendeels dichtgevroren. Vroeg of laat stijgt de temperatuur en gaat het ijs smelten en in dit geval kruien. Her en der werden grote gaten in de dijken geslagen door kruierend ijs.

Vooraf langs de dorpen en steden in Gelderland hebben zich grote problemen voorgedaan. Er kwam direct een Nationale Collecte op gang om steun te bieden aan de slachtoffers. Heden ten dage zouden we spreken van Giro 555 toen ging het met dubbeltjes en kwartjes.

De vloedgolf die het smeltende en kruierende ijs veroorzaakte kwam op 7 maart bij Katerveer in Zwolle. De sluis bij Katerveer maakt onderdeel uit van de Willemsvaart die op dit punt

begint/ eindigt en de IJssel instroomt. De Willemsvaart was een van de kanalen die in opdracht van Koning Willem I werd aangelegd. Deze steen herinnert aan dat moment.

(gevelsteen in de kademuur van de sluis bij Katerveer, Zwolle; afb. ve).

De Willemsvaart heeft geen functie meer voor de scheepvaart. Het deel tussen de stadsgracht van Zwolle de Willemskade en de Nieuwe Veerallee is al jaren geleden gedempt ten behoeve van het gemotoriseerd verkeer.

Naast de sluis is het gemaal Katerveer en dat heeft nog wel een waterstaatkundige functie voor afvoer van water uit Zwolle zuid naar de IJssel.

Bijeenkomst KNW/ VWG 28 september in Tiel.

De eerste bijeenkomst die gezamenlijk door Koninklijk Nederlands Waternetwerk en VWG werd georganiseerd trok plm. 45 belangstellenden naar Tiel waar het jubilerende waterschap Rivierenland gastheer was.

Monique Bekkenutte, directeur KNW, mocht de vier sprekers aankondigen:

Lotte Jensen (Radboud Universiteit Nijmegen), Lotte ging in op het aspect 'framen' door woorden en beelden te gebruiken worden gedachten als vanzelf in een bepaalde richting gestuurd. Uit het onderzoek blijkt dat er patronen zijn te ontdekken. In de literatuur, in foto's maar evenzeer in het plaatsen van kunstwerken in het landschap. Een paar golven die hoog op een mast zijn geplaatst wekt op zijn minst de indruk dat je op dat moment onder NAP zit. Een gevelsteen met daarop een datum en de stand van het water appelleert aan een watersnood die toen heeft plaatsgevonden. Het veelgebruikte kindje in de wieg op de stroom van een kolkende watermassa roept herinneringen op aan Mozes die als jongetje in een biezen mandje aan de oevers van de Nijl werd gelegd.

Petra van Dam (VU Amsterdam) doet momenteel met een team onderzoek naar de geschiedenis van drinkwater in Nederland. Er is of er wordt onderzoek gedaan naar het bestaan van cisternen in verschillende plaatsen: Amsterdam, Deventer, Enkhuizen, Leiden en Zutphen. Omdat er legeskosten verschuldigd waren zijn de cisternen goed in beeld te brengen. In Amsterdam zouden 3.500 cisternen moeten zijn geweest. In de grachtengordel gaat het grotere waterkelders die op eigen grondgebied zijn ingegraven veelal onder de tuin. Voor dergelijke kelders werd geen belasting geheven. Het onderzoek bracht het team ook naar het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen, vrijwel alle plaatsen rond de Zuiderzee hadden te maken met brak water waardoor de bevolking afhankelijk was van de eigen waterput. In het Zuiderzeemuseum staan tenminste twintig panden waar de waterput nog aanwezig is, destijds meegenomen van de oorspronkelijke plek en weer opgebouwd in Enkhuizen. Ook in de binnenstad van Enkhuizen zijn nog verschillende cisternen aanwezig in het straatbeeld.

Milja van Tielhof (Huijgens Instituut) liet aan de hand van een weeshuis in Amsterdam zien hoe het waterverbruik werd geregeld. Nu kennen we maar een soort water dat voor alle huishoudelijke doeleinden wordt gebruikt: kraanwater. Het weeshuis maar waarschijnlijk de bevolking in het algemeen kende vier soorten water: hemelwater, grondwater, water uit de gracht en de waterschuit.

Afhankelijk van de toepassing werd er gebruik gemaakt van een van de soorten water. Het weeshuis kende een reglement voor het koken, wassen, boenen etc. Water was een schaars goed, nu staan we daar nauwelijks meer bij stil.

Herman Havekes (UU Utrecht) gaf met zijn lezing een pre view over de vrij geruisloos verlopen schaalvergroting van waterschappen en polderbesturen naar de huidige 21 hoogheemraad- en waterschappen. In nauwelijks 50 jaar tijd is het aantal waterschappen en polderbesturen van ruim drieduizend teruggebracht naar het huidige aantal van 21.

Medio volgend jaar verschijnt er een boek van de hand van Peter Nijhoff dat uitgegeven wordt over de waterschapshuizen en kantoren die in gebruik zijn geweest. De lezing van Herman maakt daar onderdeel van uit.

In TWG 2023-2 zal Maurits Ertsen nader ingaan op deze bijeenkomst.

(vlnr: Milja van Tielhof, Monique Bekkenutte [KNW], Lotte Jensen, Petra van Dam en Herman Havekes; afb. ve).

Verslag van de Najaarsexcursie 6 oktober

Op bezoek bij een jarige die veel te vertellen heeft. Hoe pak je dat aan, hoe breng je speerpunten uit het verleden, heden en naar de toekomst samen voor een groep die geworteld is in de wereld van het water en belangstelling heeft voor geschiedenis.

Sanne Prins, Eshter Janssen en Olav van Twist wisten ons in meerdere opzichten te boeien. Hoe breng je het onzichtbare voor het voetlicht. HHSK bestaat 750 jaar en heeft in dit jubileumjaar 20 gebouwen, gemalen etc. voorzien van de cijfers 750 maar ook bestickering aangebracht.

Door middel van een interactief spel, Wonen onder Water, worden jongeren bewust gemaakt van de taken waar een hoogheemraadschap voor staat om het hele gebied van Schieland en de Krimpenerwaard toch leef- en werkbaar te houden. Inmiddels zijn er meerdere voorbeelden in het stedelijk gebied te vinden waar HHSK en gemeente gezamenlijk optrekken. In WP is er regelmaat aandacht besteed om water meer te integreren in het stedelijk gebied en toch hinder te voorkomen bij piekbuien. Het nieuw aangelegde Van Benthemplein, de groene dakbedekking, meer ruimte voor water in het stedelijk gebied.

(foto op het dakterras van HHSK gemaakt door Sanne Prins, HHSK, beschikbaar gesteld door Bart Schulz).

Deze afbeelding laat op een treffende manier hoe ingrijpend de skyline in veertig jaar tijd is gewijzigd. Op de plaats van de witte koepel (Tropicana) reden tot medio 1950 de treinen van en naar het Maasstation en was de Maasboulevard nog nauw verbonden met allerlei havenactiviteiten. De Willemsbrug, de Erasmusbrug zijn prominent in beeld. De Maas ingeklemd in het stedelijk gebied.

Na de twee presentaties werd er een rondwandeling door het gebouw van dak tot kelder gemaakt onder leiding van Olav van Twist, archivist, een modern strak betonnen gebouw van medio 1960. Maar hoe vat je 750 jaar boordevol met interessante wetenswaardigheden samen in een notendop.

In de kamer van de dijkgraaf is een bijzonder plafond aangebracht dat afkomstig is van het pand Korte Hoogstraat 3, het pand werd bij het bombardement van mei 1940 in puin gelegd, kort daarvoor was het plafond al naar elders overgebracht.

Interessante kaarten, art deco stijl, het charter, de geboorteakte van 1273 en vele andere zaken passeerde de revue.

's Middags bestond het programma uit een bezoek aan Lantaren Venster en het programma Rotterdam Speciaal: Drinkwater en Droge voeten.

Lantaren Venster is een theater met filmzalen dat tijdens het Architectuur Film Festival Rotterdam (AFFR 4-8 oktober) druk bezocht wordt.

Er was een Rotterdam Speciaal met twee documentaires: 1: Drinkwater en Droge Voeten en 2: Naalden van de Maas.

De eerste film liet het werk van het Rotterdamse bureau Urbanisten zien. Het bureau zoekt naar de kansen om water weer in de stad te integreren en een nieuwe functie te geven. In het stedelijk gebied is in toenemende mate behoefte aan waterberging om hemelwater op te vangen na een forse regenbui. Het Van Benthemplein bij het Zadkine College is hier een voorbeeld van. Het vergroenen van het voormalige tracé van de Hofpleinlijn en het ondieper maken van de oude havens zijn twee andere voorbeelden.

De tweede film liet de teloorgang zien van het werk van Thierry bij een van de barrages in de Maas op de grens van Frankrijk met België. De barrages werden in 1880 aangelegd en met behulp van houten stokken (naalden) werd tot 2018 op deze manier de stroom op de Maas geregeld.

In dit uiterste puntje van Noord Frankrijk waren 31 van dergelijke barrages.

Wat in de loop van de afgelopen twintig jaar drastisch veranderde was de stroomsnelheid van het water. Door de toenemende verstedelijking en ontbossing kwam het water veel sneller uit de heuvels naar de beken en uiteindelijk de Maas stromen. Waar het water voorheen drie tot vier dagen voor nodig had stroomde nu binnen twaalf uur al de rivier in.

Voor de 31 barragisten was het werk zwaar en er werden lange werkdagen gemaakt. Op welke moment er hoeveel naalden ingestoken moesten worden was het bekende vakmanschap. Al doende leert men.

De overheidsinstantie ter plaatse achtte het noodzakelijk om de 31 barrages te vervangen door computergestuurde stuwen.

In een niets ontziende opruimwoede werd alles wat maar met een historische barrage te maken had uit de weg geruimd. In Nederland zou tenminste bij een stuw een aandenken zijn ingericht met uitleg over het werk op de barrage en het werk van de barragist alsmede een set naalden.

Niets van dat alles in Frankrijk.

En Thierry? Bij het opruimen van 'zijn' barrage sprak hij de woorden: 'C'est la vie', korte tijd later kreeg hij een hartaanval. Inmiddels bewaakt hij drie computergestuurde stuwen.

Deze dag werd ook bezocht door leden die aangesloten zijn bij WaterHeritage.

Deltacommissaris

De dijkgraaf van Waterschap Rivierenland Co Verdaas volgt op 1 december Peter Glas op als Deltacommissaris. Verdaas begon op 28 maart 2019 als dijkgraaf bij het waterschap.

Maand van de Geschiedenis

Oktober is traditioneel de maand van de geschiedenis. Ook hoogheemraad- en waterschappen doen hier aan mee omdat zij in hun soms eeuwenlange geschiedenis een rijke verzameling van geschreven bronnen hebben opgebouwd maar even indrukwekkend zijn de kaarten, schilderijen, bekens etc.

Een mooie manier om kennis te maken met het archief en de eigen omgeving beter te leren kennen.

Op de website staat een overzicht welke hoogheemraad- en waterschappen nog over een archief in eigen huis bezitten. Andere waterschapsarchieven zijn te vinden bij regionale archiefdiensten.

Website:

De vereniging heeft een website: Waterstaatsgeschiedenis.nl

Deze site wordt met grote regelmaat bijgewerkt, hou de agenda in de gaten voor nieuwe aankondigingen van bijeenkomsten etc.

Waterschap Noorderzijlvest (Groningen)

Naar aanleiding van het KNMI rapport over het klimaat en de mogelijke klimaatscenario's is er door verschillende partijen gereageerd. De Deltacommissaris maar ook door de verschillende dijkgraven.

Roeland van der Schaaf (dijkgraaf Noorderzijlvest) noemt het in de nabije toekomst minder vanzelfsprekend dat leven met water zonder risico's mogelijk blijft. Tot nu toe werd er stevast vanuit gegaan dat Nederland een goede en veilige verstandhouding had met het water en dat dit beheersbaar was. In de toekomst zal de zeespiegel stijgen en zal het klimaat blijvend veranderen. Dat heeft hoe dan ook gevolgen op alle maatschappelijke vlakken.

De nieuwe stip op de horizon moet het jaar 2100 worden. Ook dan moet het mogelijk zijn en blijven om in Nederland te wonen en werken.

Waterschap Rijn en IJssel (Doetinchem)

Kortgeleden is er een overeenkomst gesloten tussen het waterschap en Staatsbosbeheer om de boswachterij De Meene' bij Ruurlo te vernatten. De Baakse Beek zal ondieper worden gemaakt waardoor het water langer in het bosgebied blijft. De Meene ligt in de directe omgeving van Kasteel Ruurlo en sluit aan op het gebied rond de Wiersse. Het is een vergelijkbaar project als bij de landgoederen De Wiersse en Medler (Voorjaarsexcursie van 1 juni j.l.).

Data:

2023:

800 jaar Hanzesteden, In Nederland zijn 22 Hanzesteden. België, Duitsland, Noorwegen en Polen kenden eveneens Hanzesteden. Tussen deze steden en landen was vanaf 1223 intensief handelsverkeer mogelijk door het ontstane netwerk te benutten.

De negen Hanzesteden in Nederland die in de komende maanden tal van activiteiten organiseren zijn: Deventer, Doesburg, Elburg, Harderwijk, Hasselt, Kampen, Zutphen en Zwolle.

6-9 november: Amsterdam International Water Week: Water in transition, Accelerate te action.

7 november: Rai Amsterdam; symposium: Geen druppel de straat uit. (meer informatie over het dagprogramma via de website KNW).

2024: Volledige ingebruikname Blankenburgtunnel tussen de A-15 en A-20.

22 maart 2024: Jaarcongres Moderne Tijd.

13/14 april: festival op Wieringen vanwege het gereedkomen van de 'kleine Afsluitdijk'.

2025: Friestalige kerkdienst in it Heidenskip rond de watersnood van 1825.

2025: 7^e Lustrum VWG en 8^e lustrum SSF.

2025: 1825 Overstroming langs de Zuiderzeekust.

2025/ 26: Overstroming grote rivieren die begon op 19 december 1925 maar liep door naar 1926.

2025: Amsterdam 750 jaar stadsrechten

2027: Begin van het waterloopkundig onderzoek en oprichting Waterloopkundig Laboratorium

2027: De Unie van Waterschappen bestaat 100 jaar.

2028: 75 jaar na 31 januari/ 1 februari 1953

2030: 175 jaar na de overstroming van de grote rivieren begin maart 1855.

2030: Begin aanleg van de Stelling van Amsterdam (1880)

2030: De Wieringermeer bestaat 100 jaar

2032: De Afsluitdijk bestaat 100 jaar

In de komende jaren zijn er tal van herdenkingen, het overzicht zal periodiek worden bijgewerkt.

Mocht iemand belangstelling hebben om over een van de bovengenoemde gebeurtenissen een bijdrage te leveren in TWG dan zijn de richtlijnen daarvoor op de website te vinden.

Uw reacties zijn ook welkom als u belangstelling heeft voor een onderwerp waarvan het naar uw mening interessant zou zijn om dat aan de orde te stellen in TWG. Als lezer van TWG en lid van de VWG nodigen wij u uit om onderwerpen voor TWG aan te dragen. Uw suggesties zijn welkom via het mailadres van de vereniging.

Oproep:

Mochten er wijzigingen in uw adressering zijn door verhuizing of het mailadres wilt u die dan doorgeven aan: **waterstaatsgeschiedenis@hotmail.nl** . Helaas komt het incidenteel voor dat het tijdschrift of een mailbericht naar een verkeerd adres wordt gestuurd.

Vincent Erdin,
secretaris VWG
19 oktober 2023.